

Kap 20 : ”Monarkister av hjärtat”

*Give the audience some good moments,
and don't bore them the rest of the time.*
Howard Hawks, filmregissör

Med ”monarkister av hjärtat” menas här ”vardagsrojalister” (=att de stöder kungahuset, men saknar politisk agenda). Motiven varierar: (1) Samhällsnyttan. (2) Ideologin. (3) Kulturen. (4) Personerna. Det finns också ”vardagsrepublikaner” som med samma motiv tar avstånd från kungahuset genom att ignorera det.

Punkt 1 omfattar kungahusets samhällsengagemang, belöningsystem, representation, m m, d v s den del av kungahusets verksamhet som ej specificeras i Torekov-kompromissen. Punkt 2 omfattar kungligheter roll som samhällsmedborgare & förebilder. Punkt 3 omfattar kungahusets ”museiverksamhet” med tonvikt på byggnadsverk & offentlig konst; akademierna med tonvikt på Svenska akademien & Nobelpriset; hovkulturen med tonvikt på kläder, smycken & ritualer. Punkt 4 omfattar ”det kungliga varumärket”, presspolitiken & de personliga kontakterna.

Forskningen inom området har tagit fasta på det som varit lättast att forska på: (1) Effekten av avgränsade händelser, främst då skandaler & ritualer. (2) Effekten av den information som pumpas ut kontinuerligt är svårare att få något grepp om, men det finns en mängd innehållsanalyser av vykort, bildtidningar, ”hemma hos-reportage”, närgångna biografier & liknande. Det tycks råda enighet om att monarkins popularitet beror på att den tillfredsställer ett behov (=är marknadsdriven), snarare än att den är skapad (=är propaganda). Detta är också kung Carl Gustafs tolkning. Han antar att monarkins popularitet beror på hur väl den anpassar sig till befolkningens något svårtolkade förväntningar. ”För Sverige – I tiden”, som han uttrycker det.

* * *

A. MONARKISM : PERSONKULT

Av forskningen i kapitel 19 kan man dra slutsatsen att det finns grupper med mycket starka känslor för det brittiska kungahuset. Sociologen Ann Rowbottom har genomfört en serie undersökningar om hur det yttrar sig¹. Slutsatsen är att yttringarna bäst kunde beskrivas som en sekulär religion eller en personkult. Särskilt reaktionerna vid Diana Spencers död passade väl in på den beskrivning.²

Det närmast man kommer en motsvarande svensk personkult är det intensiva intresset för Hagsessorna, för Gustaf VI:s hustru kronprinsessan Margareta & för prins Carls dotter drottning Astrid av Belgien.

*

Margareta av Connaught (1882-1920)

Under graviditeten 1919/20 fick Margareta flera infektioner. Den sista infektionen slutade i allmän blodförgiftning & hjärtstopp. Döden var helt oväntad & Gustaf chockad. Det var på morgonen. Han tillbringade hela dagen med att som en automat gå från den ena kyrkan till den andra. En mängd personer, även Gustaf V & politiker grät öppet. Trots att Daisy inte var särskilt känd som person sörjdes hon även av befolkningen, och en insamling till hennes minne samlade mer än en miljon. Linnésällskapet minnesord är kongeniala: ”Liksom

¹ Rowbottom 1989, 1994, 1998 & 2002.

² Bennet & Rowbottom 2009.

frostnatten skoningslöst och utan mening härjar de skönaste blomstren, så nedbröt på några timmar sjukdomen prinsessan Margareta. Men hon lever i sitt folks hjärtan och för kommande generationer skall hon leva i sina böcker om blommorna på Sofiero.”

Journalisten Staffan Tjerneld förklarade 1981 hennes popularitet med att hon var en fantasigestalt i tidens anda – omogen, mera barn än vuxen & möjlig att tolka efter eget skön: ”Hon var den nya kvinnan, men det var inte suffragetternas, rösträttskvinnornas, kvinnogestalt hon ville likna. Det var en kvinna som på en och samma gång var ung flicka, god mor, lycklig maka och som trots sin kärlek till hemmet hade blicken öppen för andra värden i livet, för konsten och naturen.” Eller som pennskaftet Jaya upplevde henne vid sin intervju 1912: ”Hon är en riktig mamma för sina barn, en lekfull, glad, förståndig mamma, men under de timmar, man är hennes gäst, tänker man gång på gång: en sådan ung flicka hon är. Det är både utseendet och gestalten och hållningen. Men det är ingenting af flickaktig nonchalans, charmen hos henne är det mjuka och kvinnliga, som ligger bakom skälmskheten.”

*

Astrid av Sverige (1905-1935)

Den 29 augusti 1935 omkom Astrid i en bilolycka. Eftersom det var en singelolycka var det många bud om orsaken. Astrid tycks på något sätt ha distraherat sin man kung Leopold av Belgien som körde av vägen och kolliderade med ett träd. Bilen ramponerades. Chauffören som tillfälligt satt i baksätet skadade benet. Leopold slogs medvetslös. Astrid kastades med huvudet före mot trädet och avled av en skullskada. På platsen uppfördes senare ett kapell.

Hennes eftermäle var blandat. Det handlade om hennes omognad & intellektuella brister, om hennes skönhet, ädla bakgrund, välvilja & godhet, om hennes image av perfekt dotter, mor, maka, svärdotter & drottning och slutligen om att något främmande en kort tid hade gästlat landet. Hon tycks ha uppfyllt en kollektiv fantasi om två oförenliga egenskaper i samma person: både skröplig & perfekt, både borgerlig & kunglig, av jorden & av myten. De religiösa parallellerna är ganska uppenbara och det tändes ljus framför hennes fotografier som vore hon madonnan. Rent politiskt förefaller hon genom att vara samtidigt så känd (till utseendet) och så okontroversiell ha passat som nationell symbol. Belgien var ett resonemangsäktenskap mellan två folkgrupper och det behövdes något som förenade dem. Redan vid ankomsten till landet ansågs hon exotisk – d v s tillhöra sagans värld snarare än Sverige – och den trenden utnyttjades efter hennes död så att hon genom avbildningar, minnesmärken, historiska paralleller & hagiografier förvandlades till en rent belgisk ikon. Numera är hon mest känd genom hovfotografen Robert Marchands bilder. Denne efterlämnade 87 kraftig retuscherade porträtt av familjen & av henne ensam som alla tycks ha arrangerats av Astrid själv. Hon gjorde sig bäst en face. Profilbilderna var lite stela. De officiella porträtten av henne i högtidsdräkt var ännu stelare. Det var inte längre Astrid utan någon ur John Bauer-skogen, knappt urskiljbar i ljusdunklet.

* * *

B. MONARKISM : VARDAGSROJALISM

Det finns tre brittiska studier som försöker gå till botten med vad folk i allmänhet – med vilket avses arbetare & lägre medelklass – egentligen tyckte om sitt kungahus (Hoggart 1957; Blumler 1971; Billig 1992). Gemensamt för studierna är ett folkligt intresset för kungligheter nas livssituation, en önskan att de föregår med gott exempel & att de inte gör sig alltför märkvärdiga. De

ålderdomliga ritualerna påstås vara en tillgång, men tycks i realiteten skära sig ganska ordentligt med en nyare tids krav på samhällsnytta & demokratisk folklighet: "It is as if in matters royal [the English] want to 'have their cake and eat it too'. They would like the Queen to be at one and the same time grand and common, extraordinary and ordinary, grave and informal, mysterious and accessible, royal and democratic."³ Det brukar i litteraturen beskrivas som en konflikt mellan monarkins religiösa rötter, en senare tids borgerliga nyttoideal & en modern kändiskultur. Blumler redovisar en faktoranalys som stöd.

* * *

C. MONARKISM : INDOKTRINERING

1953 publicerade professorn i psykologi Percy Black en bok "The Mystique of Modern Monarchy" där han närmast försökte ge den engelska monarkin en socialpsykologisk förklaring – regenternas karisma, statsskickets ändamålsenlighet, traditionens makt, folkets behov av skådespel, fantasier & underkastelse, folkets nationella stolthet, patriotism & lojalitet – och landar i att acceptansen av den engelska monarkin är inlärd snarare än medfödd och att dess eventuella ändamålsenlighet med tiden ersatts av skådespel & fantasier. Den var ett sorts sektbeteende. "The only mystery about it, is its thriving survival right into the midst of our modern age."

*

1974 publicerade Fred I Greenstein m fl en studie om hur utbildningssystemet påverkade barnens uppfattning om monarkin "The Child's Conception of the Queen and the Prime Minister." Svaret på det var att de inte fick någon undervisning i ämnet. Kunskapsnivån var därför låg & beroende av vad de snappat upp:

"There is no consensus in Britain that the schools should be involved in the teaching of civics and contemporary history, at least before the later secondary-school years [mellan- & högstadiet]. The vacuum is filled by casual absorption of impressions from family, peers and the mass media, by untutored juvenile reasoning about how things "must" work, and undoubtedly by the conduct of government, such as the Queen's reference to "my government", her opening of Parliament, and royal assent to bills."⁴

Inställningen till drottningen var positiv, men hennes betydelse överdrevs. Kunskaperna blev bättre med åren, men arbetarbarnen hade hela tiden den mest orealistiska bilden. Den svenska monarki-debatten bär syn för sägen: Full av vandringsägner & fixa idéer.

* * *

D. MONARKISM : PSYKOLOGI

1936 publicerade journalisten Kingsley Martin en essä "The Evolution of Popular Monarchy", som året därpå utvidgades till en bok "The Magic of Monarchy" (uppdaterad 1962). Kungligheterna var genom sin unika uppväxt ovanligt usla politiker. De kunde endast kommendera. En effekt av att de höll sig utanför politiken var att de ägnade sig åt det de var bäst på, som var att representera. Representationen fick oväntade effekter. Den ökade exponeringen gjorde dem populära, men retade också nyfikenheten på deras person. För att undvika kritik – alltid var det någon som retade sig på någonting – lärde sig alla kungligheter med självbevarelsedrift att tystnad & konvens var guld. De var kända till utseendet & för sina dygder, men inte som personer. Martin illustrerar deras

³ Blumler m fl. 1971: s. 158.

⁴ Greenstein et al. 1974: s. 272.

situation med allmänhetens häftiga reaktion på Edward VIII:s förhållande med den fränskilda amerikanskan Mrs Wallis Simpson. Martins slutsats var att Edward i motsats till Victoria, Edvard VII & George V inte förmått anpassa sig till "systemet": Att hålla sitt privatjag & sin politik hemlig, så att propagandan, medierna och folkfantasin kunde tolka honom enligt eget skön.

*

Orsaken till kungligheternas popularitet kannstöptes både i populärpressen & i forskningen. Det var ju inte så att kungahuset & befolkningen levde under samma omständigheter. En infallsvinkel var psykoanalytikern Ernest Jones essä "The Psychology of the Constitutional Monarchy" (1936) som antog att deras privatliv räckte som förklaring. Det var ju inte så att kungligheterna levde i en egen kristallsfär, utan de hade samma kärleks- & familjebekymmer o s v som resten av befolkningen, även om dessa utspelade sig på en större scen:

"When the sophisticated pass cynical comments on the remarkable interest the majority of people take in the minute doings of royalty, and still more of the cardinal events of their births, loves and deaths, they are often denying and repudiating a hidden part of their nature rather than giving evidence of having understood and transcended it. With the others there is no trace of envy, since the illustrious personages are in their imagination their actual selves, their brother or sister, father or mother. In the august stateliness and ceremonial pomp their secret day-dreams are at last gratified, and for a moment they are released from the inevitable sordidness and harassing exigencies of mundane existence. When to this is added the innumerable "homely touches" of royalty, the proof that they are of the same flesh as their subjects, together with signs of personal interest and sympathy with their lot, loyalty is infused with affection. And a constitutional monarch, so guarded from adverse criticism, has to have a pretty bad character before a arouses any, An autocratic monarch may be selfish and cruel, but kindness and friendliness are the natural appurtenances of a constitutional monarch.

...

The important point of this consideration is that the institution of limited monarchy, so far from being simply a method of dealing simply with potentially troublesome monarchs, is really an index of highly civilised relation subsisting between rulers and ruled, It could not survive, or even exist, except in a state that has attained the highest level of civilisation, where reasoned persuasion and amicable consent have displaced force as a method of argument."⁵

Jones argument om konstitutionell monarki som ett familjepaket har i Sverige anammats av monarkisten professor emeritus Stig Strömholm.

"Mäter man en människas inflytande på sin omvärld i termer av total påverkningsmassa, inte genom vikten av enstaka individuella beslut, kan det väl hävdas, att kung Gustaf VI Adolf "betytt mer" för sin samtid än mäktigare föregångare. ... [Vi har ett] behov av *permanens* – av en smula varaktighet, en smula samband mellan då och nu, och mellan nu och en över-skådlig framtid. Monarkin och dess symboler är [i motsats till politiken] *trygghetsfaktorer*. ... Det är i födslernas, vigslarnas och dödsfallens rytm de flesta ännu mäter sitt liv. Våra trygghetssymboler måste ha egenskapen att leva i ödesgemenskap med oss i fråga om sådana händelser. Monarkin tillhandahåller, respektlöst uttryckt, ett helt "familjepaket", inbjuder oss att dela och identifiera oss med händelser i privatlivet som är omgivna av stark – regelmässigt samlande och positiv – emotionell spänning. Det kan inte politikerna göra, och vi torde vara dem tacksamma för att de inte försöker."⁶

⁵ Jones 1936.

⁶ Strömholm 1973: ss. 443,445,449

Inte oväntat finns en republikansk motlitteratur om att de som uppskattar dylika skildringar måste vara förståndshandikappade.

Referenser

- *Bennet, Gillian & Rowbottom, Ann. (2009.) "Born a Lady, Married a Prince, Died a Saint": The Deification of Diana in the Press and Popular Opinion in Britain. I: *Köiva* red. 2009: ss. 271-287.
- *Billig, Michael. (1992.) *Talking of the Royal Family*. London: Routledge. [Uppdaterad 1998.]
- *Black, Percy. (1953.) *The Mystique of Modern Monarchy : With Special Reference to the British Commonwealth*. London: Watts & Co. <archive.org> (2018-01-01).
- *Blumler, J G, Brown J R, Ewbank A J & Nossiter T J. (1971.) *Attitudes to the Monarchy: Their Structure and Development during a Ceremonial Occasion*. *Political Studies*, 1971:2 (vol. 19), pp. 149-171.
- *Hoggarth, Richard. (1957 & 1976.) *The Uses of Literacy : aspects of working-class life, with special reference to publications and entertainments*. Harmondsworth: Penguin Books.
- *Jones, Ernest. (1936.) *The psychology of constitutional monarchy*. I: *New Statesman*, 1936-02-01. Även: *Essays in Applied PsychoAnalysis*, vol. 1, 1951:1, ss 229-230, 232.
- +Köiva, Mare. (red.) (2009.) *Media & Folklore*. *Contemporary Folklore IV*. Tartu: ELM Scholarly Press.
- *Martin, Kingsley. (1936.) *The Evolution of Popular Monarchy*. *The Political Quarterly*, volume 7, issue 2, pp. 155-308, april 1936.
- *Martin, Kingsley. (1937.) *The Magic of Monarchy*. New York: Alfred A Knopf. <archive.org> (2018-01-01).
- *Martin, Kingsley. (1962.) *The Crown and the Establishment*. London: Hutchinson.
- *Rowbottom, Ann. (1989.) *Happy and glorious : the symbolic role of the monarchy in modern Britain*. *Salford papers in sociology and anthropology* 1989:7. University of Salford: Department of Sociology and Anthropology.
- *Rowbottom, Ann. (1994.) *Royal symbolism and Social Integration*. Manchester University. [Avhandling.]
- *Rowbottom, Ann. (1998.) "The Real Royalists": *Folk Performance and Civil Religion at Royal Visits*. I: *Folklore*, 1998 (vol. 109): ss. 77-88.
- *Rowbottom, Ann. (2002.) *Following the Queen: The Place of the Royal Family in the Context of Royal Visits and Civil Religion*. *Sociological Research Online*, 2002 (vol. 7, 2): ss. 18-24.
- *Strömholm, Stig. (1973.) *Reflexioner vid tronskiftet*. I: *Svensk tidskrift*, 1973:10, ss. 442-450.